

9. Семь гостиниц строится в Харькове к финальной части чемпионата Европы 2012 г. по футболу. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sq.com.ua/rus/news/obschestvo/11.05.2010/k_evro_2012_v_harkove_stroitsya_sem_gostinic_direktor_gordepartamenta_gradostroitelstva/

10. Харківська обласна державна адміністрація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kharkivoda.gov.ua

11. Інформаційний портал міжрегіонального прикордонного співробітництва «Єврорегіон «Слобожанщина». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroregion.ru>

12. Syllabus of the Educational Discipline «The Fundamentals of Tourism» for the students of speciality 6.020107 «Tourism» for all forms of study / Compiled by V.E. Yermachenko, N.A. Dekhtyar, M.V. Novikova. – Kharkiv: Publishing House of KhNUE, 2009. – 72 p. (English, Ukrainian, Russian).

УДК 338.43

**О.Р. Волошин,
Н.В. Галайко**

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Розглядаються особливості продовольчої безпеки регіонів України та її місце у продовольчій безпеці держави в цілому.

Ключові слова: продовольча безпека, регіональна політика, регіональні продовольчі ринки, показники рівня регіональної продовольчої безпеки.

Рассматриваются особенности продовольственной безопасности регионов Украины и ее место в продовольственной безопасности государства в целом.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, региональная политика, региональные продовольственные рынки, показатели уровня региональной продовольственной безопасности.

The features of the food security of the regions of Ukraine and its place in the food security of the state as a whole.

Key words: food security, regional policy, regional food markets, indices of regional food security.

Постановка проблеми. За сучасних умов глобалізації економіки і соціальних процесів практичного значення набуває вивчення їх регіональних особливостей. Зокрема, період трансформації економічної системи та соціального устрою України на засадах ринкових відносин вимагають глибокого аналізу стану продовольчої безпеки країни в цілому та її регіонів.

Проблеми розвитку національного аграрного сектора економіки є надзвичайно важливими в умовах динамічних інтеграційних процесів сучасності. На жаль, всі аграрні реформи в Україні проходять складно і суперечливо. Їх результатом на сьогодні є різновекторні процеси, які діють на всі складові народногосподарського комплексу, але особливо важливими є чинники, що впливають на розвиток продуктивних сил, зокрема тих факторів, що належать до сфери забезпечення продовольчої безпеки. Наявність як позитивних, так і негативних тенденцій у сфері виробництва і рівня споживання продовольства мають безпосередній вплив на стан добробуту і рівня життя всього населення України.

В Україні адміністративно-територіальні інституції володіють структурними складовими з розвинутим продовольчим комплексом. Їм притаманні як позитивні, так і негативні явища у забезпеченні продовольчої безпеки на відповідній території, але кожна з них має суттєві відмінності і особливості свого розвитку. Зважаючи на зміни в українському суспільстві упродовж останніх років, зокрема розвиток фермерських структур та інших суб'єктів сільськогосподарського виробництва різних форм власності, особливого значення набуває вивчення основних чинників забезпечення продовольчої безпеки у регіональному аспекті.

Тому важливим завданням є розробка теоретико-методологічних та практичних засад формування продовольчої безпеки на основі розвитку та покращення регіональної організації виробництва головних складових продовольчого комплексу нашої держави з урахуванням економічних, соціально-демографічних та інших чинників.

Стан дослідження. Над питаннями продовольчої безпеки, а також регіональної політики і ефективності продовольчого сектора працювала і працює потужна когорта вчених-аграрників, які внесли помітний вклад у розробку теоретико-методичних основ та прикладних аспектів цієї проблеми, серед яких можна виділити П. Борщевського, О. Гудзинського, О. Гойчук, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Р. Івануха, А. Лисецького, І. Лукінова, М. Паламарчука, М. Пістуна, Д. Прейгера, П. Саблука, М. Хорунжого, О. Шпичака, Л. Чернюк, М. Чумаченко, В. Юрчишина та інших. Серед зарубіжних науковців слід відзначити В. Агаєва, Л. Абалкіна, І. Богданова, А. Богомолова, З. Ільїну, Б. Кумахова та інших.

Проте дослідження проблем продовольчої безпеки з позицій регіонального аспекта, зокрема, у нових економічних умовах, не можна назвати вичерпаними.

Метою статті є вивчення системи критеріїв, чинників і показників, які характеризують ступінь продовольчої безпеки регіону в сучасних умовах.

Вклад основних положень. Продовольча безпека гарантує стійке економічне зростання та соціально-політичну стабільність у суспільстві. Це означає, що для розвитку національної економіки, зменшення залежності України від імпорту продуктів харчування та зміцнення її позицій на внутрішньому продовольчому ринку особливо важливого значення набуває державна підтримка виробників сільськогосподарської продукції [1].

На регіональному рівні продовольчу безпеку слід розглядати як продовольчу незалежність певного регіону, тобто здатність локальної економічної системи стабільно забезпечувати всі категорії населення необхідними продуктами харчування з урахуванням фізіологічних потреб. Сільське господарство, більшість галузей і виробництв якого внаслідок певних об'єктивних та суб'єктивних причин опинилося в кризових умовах, є основою забезпечення регіонального ринку власними товарними ресурсами.

Становлення продовольчого ринку України має концептуальну незавершеність, невизначеність методологічних підходів до його розбудови [7]. В економічній літературі до цього часу не існує чіткого розмежування понять «продовольчий ринок» та «регіональний продовольчий ринок», тому вкрай важливо з'ясувати сутність та основні їх особливості.

Більшість дослідників схиляються до думки, що продовольчий ринок – це територіально відокремлена соціально-економічна система взаємодії попиту, ціни та пропозиції, або сукупність взаємозалежних процесів організації виробництва, переробки і збуту продовольчих товарів, спрямованих на розвиток товаровиробників і забезпечення продовольчої безпеки регіону. Проте таке тлумачення не повністю розкриває економічний зміст даного поняття. З огляду на це, продовольчий ринок слід розуміти ще й як складну, відкриту та динамічну сукупність регіональних продуктових ринків.

Національний продовольчий ринок України є неоднорідним за своєю структурою, тому кожному регіону притаманні власні умови його функціонування, що залежать від ресурсного та виробничого потенціалу, особливостей інвестиційного і матеріально-технічного забезпечення, рівня правової захищеності, специфіки відносин власності,

внутрішньої бюджетно-фінансової політики, особливостей розвитку ринкової інфраструктури.

З метою підвищення ефективності функціонування продовольчого ринку регіону та налагодження стабільних зв'язків між товаровиробниками і споживачами пріоритетним напрямом слід вважати створення мережі міжрегіональних гуртових продовольчих ринків, що сприятиме ефективному просуванню продуктів харчування до кінцевого споживача [2].

Важливим чинником ефективного розвитку продовольчого ринку регіону є насичення його товарами національного виробництва, що зменшить залежність від імпорту.

Не втрачає актуальності й проблема захисту споживачів від неякісної продукції як імпортного, так і вітчизняного виробництва. Низька якість продуктів харчування, які час від часу з'являються на ринку, є наслідком незадовільного контролю з боку держави на всіх стадіях процесу суспільного відтворення, відсутністю спеціалізованих сховищ для зберігання сільськогосподарської продукції, таропакувального обладнання тощо. Отже, проблеми формування інфраструктури продовольчого ринку мають вирішуватися у щільному взаємозв'язку з усіма сферами агропродовольчого комплексу кожного регіону.

Стратегія та тактика формування продовольчої безпеки України на регіональному рівні в умовах підвищеної нестабільності та невизначеності факторів територіального розвитку є особливо актуальною задачею для сільськогосподарських підприємств різних форм власності та сектора «господарства населення», які виробляють продукцію та послуги різного функціонального призначення з метою забезпечення продовольчої безпеки України на регіональному рівні.

Основними етапами трансформації регіонального устрою з метою формування продовольчої безпеки України на регіональному рівні є: визначення основних напрямків розвитку регіонів, виділення короткострокових цілей розвитку, розробка та реалізація стратегій розвитку і корекція майбутньої стратегії [12]. Для цього насамперед слід сформувати виробничо-економічний потенціал регіонів та визначити перспективи їх розвитку в умовах сталого розвитку аграрного сектора економіки, встановити сприятливий фінансовий, економічний і соціальний клімат в умовах трансформації форм власності, розглянути стан та впровадження ефективних систем функціонування господарських систем для існуючої структури виробництва з метою підвищення якості та конкурентоспроможності продукції аграрного сектора.

Існуюча структурна жорсткість формування продовольчої безпеки України на регіональному рівні зумовлена тим, що державна політика поки що не базується на ринкових критеріях, а існуюча система її реалізації не відповідає змінам, що проходять у суспільстві, а тим більше економіці, що трансформується [11]. Цей процес потребує досить виваженого системного аналізу поточних процесів і моделювання їх розвитку на перспективу.

Розвиток продовольчого комплексу України у регіональному ракурсі, як однієї з гілок формування продовольчої безпеки, передбачає вивчення її особливостей у структурі суспільних відносин та взаємозв'язків між об'єктами даного суспільства. Це означає, що у рамках дослідження регіональна система розглядається у більш широкому контексті, який включає у себе соціальні чинники (економічні, політичні, ідеологічні, психологічні та іншого характеру). Реалізація системного підходу в цій сфері містить три основних моменти: системний підхід до об'єкта територіального устрою і розвитку продовольчого комплексу регулювання, системний підхід до регулювальника територіального устрою і розвитку продовольчого комплексу та загальносистемний зв'язок територіального устрою і розвитку продовольчого комплексу та суспільних відносин [10].

Після проголошення незалежності Україна одержала у спадщину централізовану систему управління як територіями, так і економікою. Тому й донині триває процес трансформації територіального устрою. Реальним варіантом вирішення даної проблеми є підхід експертів Міжнародного інституту порівняльного аналізу, які вважають, що в Україні найбільш раціональний територіальний поділ пов'язаний із формуванням десяти регіонів, які територіально можуть відображати Територіально-виробничі комплекси (ТВК) [13].

Питання розвитку регіонів в Україні пов'язано з урахування кількісних і якісних параметрів, до яких належать розмір території, наявність населення, а також природні умови і природні ресурси, тобто природно-ресурсний потенціал території [14].

Зміст поняття продовольчої безпеки як для національного, так і для регіонального рівня повинен розкриватися в системі критеріїв і показників, що дають можливість всебічно охарактеризувати її поточний стан, динаміку і тенденції зміни. Необхідність вироблення такої системи визначається об'єктивними потребами управління продовольчою безпекою на регіональному рівні. При цьому особливо важливою є наявність формалізованих критеріїв і показників, що дозволяють як якісно, так і кількісно оцінити рівень продовольчої безпеки конкретно регіону. Такі показники можуть слугувати як базою для порівняння

стану продовольчої безпеки в окремих регіонах і країні в цілому, так і основою для формулювання цілей державного регулювання АПК і продовольчого ринку та прийняття управлінських рішень (вироблення плану дій у стратегічній і короткостроковій перспективі).

Адекватна система показників повинна характеризувати стан основних чинників продовольчої безпеки, найважливіші з яких [4]:

- 1) рівень і структура кінцевого споживання продуктів харчування;
- 2) стан продовольчого потенціалу сфер АПК і природних ресурсів сільськогосподарського призначення;
- 3) обсяги і структура експорту-імпорту продовольства в регіоні, які характеризують міжрегіональний аспект відтворення;
- 4) якість і безпека продовольства.

На сьогодні серед вітчизняних дослідників немає єдиної точки зору щодо системи критеріїв і показників, що дають змогу всебічно охарактеризувати стан регіонального агропромислового комплексу і ринку продовольства з погляду забезпеченості продовольчої безпеки. Для національного рівня існують загальноновизнані критерії і показники продовольчої безпеки, проте для рівня регіону нагальним є завдання розширення кола таких показників і уточнення критеріїв з урахуванням специфіки регіону, рівня забезпечення продовольчої безпеки [5].

Одним із найважливіших показників рівня продовольчої безпеки слугує калорійність добового раціону харчування населення (і пов'язана з нею загальна кількість продуктів харчування на душу населення), тобто показник обсягу споживання (у стратегічному або натуральному еквіваленті) і відповідності його міжнародним нормам [3].

Для оцінки рівня забезпечення продовольчої безпеки регіону найзагальнішими можна вважати критерії, які визначають [14]:

1) відповідність рівня і структури кінцевого споживання продуктів харчування раціональним фізіологічним нормам здорового харчування. Даний критерій характеризує економічну і фізичну доступність продовольства населенню регіону;

2) наявність виробничого потенціалу сфер АПК, достатнього для виробництва основних (життєво важливих) продуктів харчування в обсязі й асортименті, який дає змогу виконати вимогу п. 1 при безпечному рівні регіонального експорту-імпорту продовольства. Цей критерій характеризує необмежену в часі здатність АПК регіону підтримувати продовольчу забезпеченість і гарантувати захист від зовнішніх загроз продовольчій безпеці. Наявність і стан природних ресурсів сільськогосподарського призначення, що служить необхідною умовою

сталого відтворення в АПК, так само повинно бути відображене у складі даного критерію;

3) відповідність обсягів і структури експорту-імпорту продовольства безпечному для даного регіону рівню, що визначається можливостями економічно доцільного виробництва основних (життєво важливих) продуктів харчування в регіоні. Даний критерій безпосередньо встановлює безпечне співвідношення внутрішньорегіонального виробництва і міжрегіональної торгівлі;

4) відповідність якості і безпеки продовольства вимогам санітарно-гігієнічних, екологічних і епідеміологічних стандартів здорового харчування. Даний критерій характеризує вимогу дотримання якості продовольства для забезпечення продовольчої безпеки.

Наведені вище критерії повинні знайти свій вираз у показниках, що кількісно визначають стан продовольчої безпеки відповідно до цих критеріїв. Для кожного з основних критеріїв можливе визначення низки показників, з яких один є найістотнішим для характеристики продовольчої безпеки за даним критерієм. Так, для характеристики безпечного рівня імпорту основним показником є коефіцієнт самозабезпечення, розрахований на вартісній або енергетичній основі. Такі показники можуть розраховуватися безпосередньо або бути комплексними показниками, що складаються з декількох складових.

Показники, що застосовуються для оцінки рівня регіональної продовольчої безпеки, можуть бути як абсолютними, так і відносними.

Абсолютні показники (наприклад, валовий продукт сільського господарства регіону, вартість мінімального набору продуктів харчування) є важливими характеристиками стану АПК і продовольчого ринку регіону. Проте більшість з них дає змогу тільки побічно оцінити рівень продовольчої безпеки. Тому особлива роль у системі показників продовольчої безпеки належить відносним показникам, що робить можливим визначення рівня явищ, які характеризують продовольчу безпеку, і зіставлення стану продовольчої безпеки в різних регіонах незалежно від міжрегіональних відмінностей у структурі та рівні виробництва і споживання продовольства. При цьому для повнішого аналізу продовольчої безпеки регіону такі показники повинні бути доповнені розрахунком абсолютних величин.

Окреслення значень названих основних показників дає змогу порушити питання щодо кількісної характеристики рівня продовольчої безпеки регіону на основі найзагальнішого інтегрального показника – індексу продовольчої безпеки регіону IFS.

Останній може бути розрахований як середньозважене значення його показників, при цьому може бути розрахований індекс поточної і

довгострокової продовольчої безпеки з використанням різних вагових оцінок показників [6].

Для характеристики продовольчої незалежності регіону в реальних умовах можна використовувати метод, за яким у розрахунках враховуються не всі вироблені і спожиті в регіоні продукти харчування, а тільки ті, що входять до складу основних (життєво важливих) продуктів [9].

Остаточний висновок про стан регіональної продовольчої безпеки може бути зроблений тільки на основі комплексного аналізу всієї сукупності показників соціально-економічного стану домогосподарств, стану продовольчого ринку, всіх сфер агропромислового комплексу і природних ресурсів сільськогосподарського призначення регіону, а також міжрегіональної і зовнішньої торгівлі.

Висновки. Таким чином, аналіз показників, що застосовуються для характеристики стану продовольчої безпеки, є об'єктивною основою формування стратегії і тактики її забезпечення.

Об'єктивні дані про розвиток аграрного комплексу України свідчать про певну диференціацію результатів господарської діяльності регіонів, що вимагає проведення гнучкої регіональної політики держави на теренах продовольчого комплексу. Виявлення суті проблем вимагає досконалого аналізу ситуації за всім спектром діяльності продовольчого комплексу.

Реалізація ефективної продовольчої безпеки на регіональному рівні стане прийнятною для суспільства у випадку застосування чіткої системи заходів державного регулювання і підтримки сільськогосподарського сектора.

Продовольча безпека держави і окремих регіонів повинна розглядатися як основна складова механізмів формування і функціонування продовольчого ринку і реалізації аграрної політики в Україні.

Обґрунтування необхідних об'ємів виробництва продовольства (сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки) повинне здійснюватися з урахуванням економічного обґрунтування параметрів розвитку і розміщення галузевого виробництва, балансових взаємозв'язків з внутрішньорегіональними і загальнодержавними потребами в продовольстві та сировині [8].

В кожному регіоні складаються власні умови функціонування продовольчого ринку. Система чинників, що визначають специфічність регіональних відтворювальних процесів, формується ресурсним, виробничим потенціалом, особливостями інвестиційного і матеріально-технічного забезпечення, ступенем правової захищеності територіальних утворень, характером лобіювання регіональних інтересів у

найвищих органах влади, специфікою і структурою відносин власності, внутрішньою бюджетно-фінансовою політикою, особливостями територіальної структури і організації виробництва, рівнем розвитку ринкової інфраструктури.

Поглиблення регіональної інтеграції в Україні створює умови лібералізації торгівлі сільськогосподарськими продуктами й послугами, з'являються якісно нові підходи до вирішення проблеми продовольчої безпеки за допомогою державного регулювання діяльності регіональних продовольчих ринків, удосконалення їхньої інфраструктури. Тому дослідження проблем функціонування ринків продовольчої продукції на регіональному рівні має у подальшому знайти своє відображення у дослідженні низки чинників впливу (демографічних, соціальних, культурно-історичних тощо).

1. Андрієвський В. Продовольча безпека в умовах глобалізації товарного ринку / В. Андрієвський // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2003. – № 2. – С. 13–25.

2. Березін О.В. Проблеми формування продовольчого ринку України: монографія / О.В. Березін. – К.: Вища школа, 2002. – 211 с.

3. Борщевський П. Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П. Борщевський, Л. Дейнеко // Розбудова держави. – 2007. – № 1–6. – С. 66–73.

4. Власов В.І. Глобальна продовольча проблема: монографія / В.І. Власов. – К., 2001. – 506 с.

5. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія / В.Є. Воротін. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 392 с.

6. Губський Б.В. Внутрішні та зовнішні фактори економічної безпеки України / Б.В. Губський // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1–2. – С. 75–79.

7. Дрогомирецька М.І. Регіональні особливості функціонування продовольчих ринків / М.І. Дрогомирецька // Вісник держ. фін. академії / Наук.-теорет. журнал / Мінфін України. – Дніпропетровськ № 1 (19): економ науки. – 2008.

8. Лабунська-Шелест О.В. Адаптація регіонального продовольчого ринку до нових умов господарювання / О.В. Лабунська-Шелест // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 2. – Т. 1.

9. Суперсон В.І. Продовольча безпека в умовах реформування аграрного сектора України / В.І. Суперсон // Аграрна наука і освіта. – 2002. – Т. 3. – № 1–2. – С. 105–111.

10. Суперсон В.І. Системні підходи до вирішення проблем адміністративної реформи у правовому полі України / В.І. Суперсон // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – № 6. – С. 7–14.

11. Суперсон В.І. Методичні складові системного аналізу продовольчої безпеки регіонів / В.І. Суперсон // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2002. – С. 114–123.

12. Суперсон В.І. Аналіз стану формування продовольчої безпеки у регіонах України / В.І. Суперсон // Збірник наукових праць «Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України». – Тернопіль: «Економічна думка», 2002. – Вип. 7 – С. 82–88.

13. Суперсон В.І. Моніторинг правових аспектів розвитку України з позицій трансформації її адміністративно-територіального устрою / В.І. Суперсон // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 12. – С. 19–23.

14. Шевченко О.О. Критерії та показники оцінки регіональної продовольчої безпеки / О.О. Шевченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1(35).

УДК 65:339.16.012.32+339.133.3

І.Б. Гапій

КУПІВЕЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА БЕЗПЕКУ СФЕРИ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Висвітлено теоретичні підходи до проблеми впливу купівельної спроможності населення на безпеку сфери роздрібної торгівлі. Описано залежність показників діяльності підприємств роздрібної торгівлі від змін купівельної спроможності населення та запропоновано шляхи зміцнення безпеки роздрібної торгівлі.

Ключові слова: роздрібна торгівля, доходи населення, купівельна спроможність населення.

Освещены теоретические подходы к проблеме влияния покупательной способности населения на безопасность сферы розничной торговли. Описана зависимость показателей деятельности предприятий розничной торговли от изменений покупательной способности населения и предложены пути укрепления безопасности розничной торговли.

Ключевые слова: розничная торговля, доходи населения, покупательная способность населения.

This article reviews the theoretical approaches to influence the purchasing power of the security of retailers. A dependence of performance of retailers change purchasing power and the ways of strengthening the security of retailers.

Key words: retail trade, household income, purchasing power.

